
**ETHNOSPORT AS A METHODOLOGICAL BASIS OF SOCIO-CULTURAL
SYSTEMS DEVELOPMENT**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10091925>

Kurbonova Shakhnoza Nimadovna

*Fergana branch of the Institute of retraining and advanced training of physical
education and sports specialists
senior teacher.*

ABSTRACT

The article deals with the role of ethnosport in the processes of modern globalization and its role in preserving ethnic identity. National Uzbek games are not only a means of entertaining children and youth, but also an important factor in their physical training. Through national games and national sports, the way has been opened for modern classical sports and individual sports, which have been widely developed in our country, for the theoretical concepts of ethnosport as a methodological basis for the development of a sociocultural system, ethnosport, which is an integral part of ethnoculture, will teach the younger generation traditional sports games and types of competitions that have survived to this day, including the educational significance of the wider introduction of folk art.

Keywords

ethnosport, ethnoculture, axiology, postulate, civil and moral identity, cross-cultural perception.

**ETHNOSPORT IJTIMOYIY-MADANIY TIZIMLAR RIVOJLANISHINING
METODOLOGIK ASOSI SIFATIDA**

Kurbonova Shaxnoza Nimadovna

*Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini
oshirish instituti Farg'ona filiali
katta o'qituvchisi.*

ANNOTATSIYA

Maqolada zamonaviy globallashtirish jarayonlarida etnosportning roli va uning etnik o'ziga xoslikni saqlash jarayonlaridagi roli haqida. Milliy o'zbek o'yinlari bolalar va yoshlarning nafaqat o'yin-kulgi vositasi, balki ularni jismonan chiniqtirishida muhim omil haqida. Milliy o'yinlar va milliy sport turlari orqali mamlakatimizda keng rivojlantirilayotgan zamonaviy klassik sport o'yinlari va

individual sport turlariga yo‘l ochilgani, etnosportning ijtimoiy-madaniy tizimlar rivojlanishining metodologik asosi sifatidagi nazariy tushunchalarini, etnomadaniyatning ajralmas qismi bo‘lgan etnosport yosh avlodni an’anaviy sport o‘yinlari va musobaqalarining bugungi kungacha yetib kelgan turlari, jumladan, xalq og‘zaki ijodiyotini kengroq tanishtirish tarbiyaviy ahamiyati ochib berilgan.

Kalit so‘zlar

etnosport, etnomadaniyat, aksiologiya, postulat, fuqarolik va axloqiy o‘ziga xoslik, madaniyatlarning idrok.

ЭТНОСПОРТ КАК МЕТОДОЛОГИЧЕСКАЯ ОСНОВА РАЗВИТИЯ СОЦИОКУЛЬТУРНЫХ СИСТЕМ

АННОТАЦИЯ

В статье речь идет о роли этноспорта в процессах современной глобализации и его роли в сохранении этнической идентичности.

Национальные узбекские игры являются не только средством развлечения детей и молодежи, но и важным фактором их физической подготовки. Через национальные игры и национальные виды спорта открыт путь современным классическим видам спорта и индивидуальным видам спорта, получившим широкое развитие в нашей стране, теоретическим концепциям этноспорта как методологической основы развития социокультурной системы, этноспорта, который является неотъемлемая часть этнокультуры, научит молодое поколение традиционным спортивным играм и видам состязаний, дошедшим до наших дней, в том числе воспитательному значению более широкого внедрения народного творчества.

Ключевые слова

этноспорт, этнокультура, аксиология, постулат, гражданская и нравственная идентичность, культурное восприятие.

KIRISH.

Madaniy taraqqiyotning zamonaviy bosqichining o‘ziga xos xususiyati xalqlarning o‘z-o‘zini identifikatsiya qilish jarayonining rolining tobora ortib borishida, turli etnik hodisalarga qiziqishning ortishidadir. Etnosport muammosi bu hodisaning an’anaviy madaniyat bilan bog‘liqligini, uning zamonaviy madaniyatda mavjudligining o‘ziga xos xususiyatlarini aniqlash, etnoetika va etnopedagogikada etnosportning ahamiyatini aniqlash imkonini beradi. Etnosport etnomadaniyatni aktuallashtirish usuli bo‘lib, uning globallashtirish sharoitida rivojlanishi madaniy xususiyatlarni, shu jumladan kichik xalqlarning xususiyatlarini saqlab qolish imkonini beradi. Etnomadaniyatning ajralmas qismi

bo'lgan etnosport yosh avlodni an'anaviy sport o'yinlari va musobaqalarining bugungi kungacha yetib kelgan turlari, jumladan, xalq og'zaki ijodiyotini kengroq tanishtirish tarbiyaviy ahamiyatga ega.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR.

Etnik sport turlariga an'anaviy sport turlari, xalq o'yinlari kiradi va bu jismoniy faoliyat turlari insoniyatning madaniy merosini saqlashda katta rol o'ynaydi. Dunyodagi har bir etnik guruh ko'p asrlik o'yin madaniyati asosida o'ziga xos, ba'zan o'ziga xos etnik sport turlarini yaratadi. Bunday sport turlarini rivojlantirish YUNESKONing madaniy xilma-xillikni targ'ib qilish, madaniyatlar o'rtasidagi muloqot va jamiyatning barqaror rivojlanishi uchun nomoddiy madaniy merosni asrab-avaylash bo'yicha faoliyati va dasturlariga hamohangdir. Shu nuqtai nazardan, O'zbekiston milliy sport turlari bilan bir qatorda an'anaviy o'yinlar ham o'zbek xalqining sevimli mashg'ulotlaridan biri hisoblanadi. Navro'z bayramida an'anaga ko'ra uloq-ko'pkari, chavandozlar kurashi, ot sporti, milliy kurash kabi o'yinlar bo'yicha ommaviy musobaqalar o'tkazilib, ishtirokchilar o'z mahorati, kuchi va epchilligini namoyish etadi. Darvoqe, mamlakatimizda milliy sport va xalq o'yinlarini 6 ta yo'nalishga bo'lish mumkin: faol, intellektual, harbiy, taxta, cho'pon va ov o'yinlari. Ulardan milliy kurashning 9 turi, jumladan, milliy kurashi, Amir Temur shaxmati, kamondan otish, ot sporti, yirtqich qushlar bilan ov qilish, palvonchilik (kuchlilar) va dorboz (arqonda yurish) san'ati va boshqalar. 200 ga yaqin xalq o'yinlari mavjud bo'lib, ularning barchasi hukumat qarori bilan tasdiqlangan etnik sport turlari va milliy xalq o'yinlari ro'yxatiga kiritilgan bo'lib, ularni ommalashtirish uchun ommaviy tadbirlar o'tkazish rejalashtirilgan.

Milliy o'zbek o'yinlari bolalar va yoshlarning nafaqat o'yin-kulgi vositasi, balki ularni jismonan chiniqtirishida muhim omil bo'lib xizmat qilgan va hozir ham xizmat qilmoqda. Milliy o'yinlar va milliy sport turlari orqali mamlakatimizda keng rivojlantirilayotgan zamonaviy klassik sport o'yinlari va individual sport turlariga yo'l ochildi. O'zbek xalq o'yinlari uzoq tarixga ega bo'lib, ular qadimdan saqlanib, bugungi kungacha yetib kelgan, avloddan-avlodga o'tib, eng yaxshi milliy an'analarni o'zida mujassam etgan. Barcha xalq o'yinlari o'zbek xalqining o'yin-kulgiga, dadillikka bo'lgan muhabbati bilan ajralib turadi. Ayniqsa, "Bizning do'ppimiz", "Ko'z boylagich", "Oq terakmi, ko'k terak", "Laylak", kabi o'yinlar mashhur va sevimlidir. O'zbekistonning turli hududlarida o'yinlarning nomlari ham, qoidalari ham har xil (masalan: Kurash - Buxoro va Farg'ona qoidalariga ko'ra), lekin ularning umumiy jihati g'alaba qozonish, g'alaba qozonish istagidir.

O'zbek xalq o'yinlari o'zining mazmuni, mavzui va tashkil etilishi jihatidan ancha xilma-xildir. Ba'zi o'yinlar syujetga ega, ularning qoidalari syujet bilan chambarchas bog'liq. O'zbek o'yinlarida turli qo'shiqlar bolalar uchun jozibalidir.

O'yinlar harakat turiga ko'ra bo'linadi: yugurish, sakrash, otish bilan o'yinlar; ularning ba'zilari issiq mavsumda ham, sovuq mavsumda ham o'ynash mumkin, shuningdek, cheklangan hududda noqulay ob-havo sharoitida o'ynash uchun mos bo'lgan kam harakatchan o'yinlar ham mavjud. Bolalar uchun o'zbek xalq o'yinlari pedagogik nuqtai nazardan qimmatli bo'lib, ular ongi, xarakteri, irodasini tarbiyalashga, axloqiy tuyg'ularini rivojlantirishga, bolani jismonan mustahkamlashga, muayyan ma'naviy kayfiyatni shakllantirishga, xalq amaliy san'atiga qiziqishini oshirishga katta ta'sir ko'rsatadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining, etnosport turlarini ommalashtirish va rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risidagi qaroriga muvofiq mamlakatimizda milliy sport turlari va xalq o'yinlari (etnosport)ni targ'ib qilish va ommalashtirish, bolalar va o'smirlarni ularga keng jalb qilish, xalqaro aloqalarni kuchaytirish maqsadida, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 17-iyundagi PQ-5149-son qaroriga asosan, etnosport turlarini 2025-yilgacha ommalashtirish va rivojlantirish dasturini 2022-2023-yillarda amalga oshirish bo'yicha "yo'l xaritasi" tuzildi. Etnosport turlarini 2025-yilgacha ommalashtirish va rivojlantirish dasturi erishilgan natijalar va maqsadli ko'rsatkichlar bo'yicha tegishli davrga mo'ljallangan asosiy yo'nalishlardan kelib chiqib, Vazirlar Mahkamasining qarori bilan har yili tegishli yil uchun tasdiqlanadigan "yo'l xaritasi" asosida bosqichma-bosqich amalga oshiriladi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 11-apreldagi "Mahallalarda yoshlarni ommaviy sportga jalb qilishni yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-201-son qarori bilan 2023-yil 1-martdan boshlab milliy sport turlari bo'yicha uch bosqichli umumrespublika sport musobaqalarini o'tkazish tizimi joriy qilindi. Etnosport bo'yicha musobaqalar har yili an'anaviy tarsda, Toshkent shahrida har yili etnosport turlari bo'yicha "Uzbekistan Ethno Games" respublika festivali, Xiva shahrida har ikki yilda bir marotaba Xalqaro etnosport festivali tashkil qilinadi. Bunda "Ichan qal'a" majmuasida festivalning ochilish va yopilish marosimlari o'tkaziladi.

XULOSA

"Etnosport" tushunchasi fanlararo xarakterga ega bo'lib, sport, etnopedagogika, etnopsixologiya, etnoetika va boshqa fanlar orqali shakllanadi. An'anaviy madaniyatni yangilashning ushbu shakllarining har biri mustaqil o'rganish va etnomadaniyatning umumiy kontekstiga kiritishni taqozo etadi. "Etnosport" tushunchasining o'zi, birinchidan, insonning ma'naviy va jismoniy dunyosining o'zaro ta'sirini, ikkinchidan, ularning etnik o'ziga xoslik bilan bog'liqligini ta'kidlaydi. Shuning uchun "etnosport" tushunchasi milliy sport turlarining sinonimi sifatida ishlatiladi. Biroq, ilmiy nutqda "etnosport" atamasidan tashqari, mohiyatan o'xshash atamalar - "Xalq jismoniy madaniyati",

“Xalqning jismoniy tarbiyasi”, “Xalq sport o‘yinlari va musobaqalari” va boshqalar faol qo‘llaniladi. Nazariy va amaliy materiallarning katta qatlami ushbu terminologiya orqali taqdim etiladi. Etnosport hodisasi B.V.Gorbunov [1], P.V.Migunov [6], T.N.Petrova va N.N.Pyanzina [7] va boshqalarning asarlarida nazariy asoslab berilgan. Etnosport hodisasini o‘rganish uning pedagogik asoslarini ko‘rib chiqish nuqtai nazaridan ham dolzarbdir. An‘anaviy etnik sport turlari doimo yosh avlodning ijtimoiy-psixologik rivojlanishiga hissa qo‘shadigan kuchli pedagogik postulatlarini ((lot. postulatium - talab) – biror ilmiy nazariyada isbotsiz qabul qilinadigan, lekin biron asosi bo‘lgan prinsip yoki qoida) o‘z ichiga olgan.

Milliy sport turlari shunchaki o‘yin-kulgi yoki mashq emas. Ular O‘zbekiston madaniy merosining bir qismi, o‘tmish va kelajak o‘rtasidagi ko‘prikdir. Milliy o‘zlikni saqlashda sport turlari hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Yosh avlod uchun bu an‘analar o‘z ildizlarini chuqurroq o‘rganish, madaniyat bilan faxrlanish va uni kelajak avlodlarga yetkazishda davom etish imkoniyatidir. Globallashuv davrida ko‘plab madaniyatlar o‘ziga xos xususiyatlarni yo‘qotib qo‘yayotgan bir paytda O‘zbekiston milliy sport turlari insonlar qalbidan o‘z o‘rnini saqlab kelmoqda. Globallashuv va G‘arb madaniyatining ta‘siri, albatta, o‘zbek hayotining ko‘p jabhalariga, jumladan, sportga ham ta‘sir ko‘rsatgan. Ba‘zi an‘anaviy amaliyotlar va qoidalar zamonaviy standartlarga javob berish uchun o‘zgartirildi. Biroq, shunga qaramay, ushbu sport o‘yinlarining asosiy ruhi va falsafasi o‘zgarishsiz qoldi. O‘zbek sport madaniyatini asrab-avaylash va ommalashtirish borasida ko‘plab tashkilot va jamoalar faol chora-tadbirlar ko‘rmoqda. Respublika va xalqaro turnirlar o‘tkazishdan tortib, yoshlar uchun mahorat saboqlari, o‘quv dasturlari tashkil etishgacha bo‘lgan barcha ishlar milliy sport turlariga qiziqishni jonlantirishga qaratilgan. Kelajakda barcha qiyinchilik va o‘zgarishlarga qaramay, O‘zbekiston milliy sporti albatta barhayot, dolzarb va sevimli bo‘lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 25.05.2022 yildagi PQ-259-son
2. Горбунов Б. В. Традиционные рукопашные состязания в народной культуре восточных славян XIX – начала XX в. : ист.-этнограф. исслед. – М. : Ин-т этнологии и антропологии РАН, 1997. – 172 с.
3. Ильдарханов И. Г. Мы родом из «Курэш». – Казань : Гасыр, 2013. – 42 с.
4. Имангулов Р. Ш., Мугаттарова Э. Р., Хуснетдинова К. И., Тюленева А. А. Роль национальных видов спорта в этническом и физическом

воспитании современной молодежи // Известия Тульского государственного университета. Физическая культура. Спорт. – 2020. – № 3. – С. 98–104.

5. Кыласов А. В. Роль этноспорта в современной игровой культуре : автореф. дис. ... д-ра культурологии. – Краснодар, 2021. – 34 с.

6. Кыласов А. В. Традиционные игры и состязания вдоль Шелкового пути // Этноспорт и традиционные игры. – 2019. – №1. – С. 1–11.

7. Азимов У. Факторы развития аксиологического подхода к демократическим реформам у молодежи в контексте гражданского общества на основе национальных ценностей // Общество и инновации. – 2021. – Т. 2. – №. 8/5. – С. 296-302.

8. Rasulova S. A., Azimov U. A. FORMATION OF AXIOLOGICAL CONSCIOUSNESS IN THE ERA OF GLOBALIZATION //Scientific and Technical Journal of Namangan Institute of Engineering and Technology. – 2020. – Т. 2. – №. 4. – С. 228-231.

9. АЗИМОВ У. А. ТАЪЛИМ-ТАРБИЯ ЖАРАЁНИДА ЁШЛАРНИНГ ДЕМОКРАТИК ҚАДРИЯТЛАР ТИЗИМИГА АКСИОЛОГИК МУНОСАБАТИНИ РИВОЖЛАНИТИРИШНИНГ ФАЛСАФИЙ ТАХЛИЛИ //ТОШКЕНТ-2021. – С. 102.

10. Азимов У. А., Умурзаков А. М., Абдурахмонов Г. З. Духовное мировоззрение и его влияние на национальные ценности // Вестник науки и образования. – 2019. – №. 19-3 (73). – С. 62-64.